

Ustrój Grudziądza w świetle pieczęci miejskiej z 1693 roku

W trakcie pisania artykułów o architekturze kościoła św. Mikołaja razem z Kolegą Przemysławem Szachnitowskim¹ i poszukiwaniu niedostrzeżonych wcześniej elementów standardowego klasztoru cysterskiego w Grudziądzu zwróciliśmy szczególną też uwagę na Bramę Klasztorną. Była ona do 1 połowy XVII w. charakterystycznym elementem zamku kanoników chełmińskich, [umownie zamku średniego]. Nadal jest widziana od strony dziedzińca ratusza najwyższą bramą o charakterze obronnym w dawnym średniowiecznym Grudziądzu.

¹ Kolega jest licencjonowanym przewodnikiem PTTK na Pomorze Zachodnie.

Panorama Grudziądza w kościele św. Bartłomieja w Szembruku, 1 ćwierć XVIII w.
Po prawej stronie św. Wojciecha widać potężną basztę z figurami na szczycie. To jest Brama Klasztorna, wkomponowana w bryłę zamku kanoników. Po lewej stronie widać Zamek Wysoki z wieżą Klimek

W książce Bazylika katedralna w Grudziądzu , wydanej w 2015 r. zamieszczono zdjęcie drewnianej bramy w części prezbiterialnej z figurami na szczycie.

Genezy tej barokowej bramy można upatrywać w symbolicznym jej dalszym istnieniu w świadomości grudziądzan. Po przekazaniu zamku jezuitom, połączono część mieszkalną z basztą bramną, w której urządzono prezbiterium. Niewykluczone, że przed powstaniem kościoła seminaryjnego Jezuita mieli tam kaplicę. Wiele jest przykładów kaplic w bramach: Wilno – Matka Boska w Ostrej Bramie, Chełmno – kaplica w Bramie Grudziądzkiej.

http://www.icimss.edu.pl/custodes/index.php?option=com_content&task=view&id=88&Itemid=42

Ta barokowa brama w kościele wskazuje, że była ona inspiracją dla herbu Grudziądza, znanego z pieczęci z 1693 r.

Rycina nr 3

Za: Anna Wajler, *Herb Grudziądza z wizerunkiem Biskupa Chrystiana, Grudziądz Miastem Chrystiana*. Materiały posesyjne, Grudziądz 1998

Ten herb analizował Marian Gumowski²

Poniżej strony z Jego artykułu, opublikowanego w *Roczniku Grudziądzkim*, T. 2:1961³.

² O Profesorze Gumowskim:

<https://stowarzyszeniehistorykowstarozytnosci.edu.pl/portfolio/marian-gumowski-1881-1974/>

³ Link do artykułu: <https://kpbk.umk.pl/dlibra/publication/65310/edition/71358/content>

1.

2.

3.

4.

5.

PIECZĘĆ MIASTA GRUDZIĄDZA

1 — Pieczęć biskupa Chrystiana z ok. 1230 r.; 2 — Pieczęć m. Grudziądz z ok. 1365 r.; 3 — Pieczęć m. Grudziądz z 1693 r.; 4 — Pieczęć m. Grudziądz z 1721 r.; 5 — Pieczęć m. Grudziądz z 1456 r.

go, ale jest to głowa mocno wystylizowana i do realnej nie podobna, zaznaczona tylko trzema pionowymi łaskami. Z napisu otokowego pozostały jedynie 3 litery: ...GRU..., które należały oczywiście do nazwy GRUDENZ, a których kształty świadczą o XIV jeszcze wieku. Powstała ona może równocześnie z wyżej opisaną pieczęcią komturską. Wyciśnięta została na dokumencie Archiwum Toruńskiego bez daty i nie daje w tym kierunku bliższych wskazówek⁴.

Niektórzy autorzy zastanawiają się, czy głowa na tych pieczęciach wyrażana należy do wołu, byka, czy bawołu i na dowód, że to wół,

⁴ Engel B., *op. cit.*, tabl. II, nr 27, s. 3.

W artykule dotyczy to herbu oznaczonego, jako 3.

Na stronach 148 - 149 Profesor napisał przy jakiej kategorii dokumentów ją przyczepiano.

Jej oryginalny tłok był jeszcze do czasów przedwojennych przechowywany w tym ostatnim archiwum. Pieczęć ta była używana nieprzerwanie przez lat blisko 250, jednak dopiero po r. 1454. Wskazuje to, że mogła powstać dopiero po r. 1454, tj. w czasach panowania polskiego, i że do r. 1411 nie można jej odnosić (nr. 5).

Istnieje jednak jeszcze druga podobna pieczęć z głową tura, również gotycka i XV-wieczna, która jest nieco mniejsza od poprzedniej, ma tylko 21 mm średnicy i napis koło głowy tura: • S • GRAUDENCZ • *. Znalazła się na dokumencie z 1456 r. w Archiwum Toruńskim, skąd wniosek, że była sprawiona równocześnie z poprzednią zaraz po zrzuceniu władzy krzyżackiej. Obie te pieczęcie są dowodem, że miasto nie przestając pieczętować się dalej pieczęcią z biskupem, wprowadziło od r. 1454 w życie nowy herb, głowę tura, który — dotychczas ziemski i krzyżacki — stał się odtąd herbem miejskim, choć ubocznym. Pierwsze stanowisko zajmowała nadal pieczęć z wizerunkiem biskupa jako herbem dawnym i do dużych pieczęci używanym, drugie jednak miejsce zajęła turza głowa jako herb pieczęci mniejszych, sekretnych i sygnetowych.

Wiek XVI — wiek Renesansu, nie zostawił w Grudziądzu żadnego nowego stempla pieczętnego z tego powodu, że kancelaria miejska posługiwała się w dalszym ciągu dawnymi pieczęciami uprzednio sporządzonymi, używała zatem kilku pieczęci o dwóch rozmaitych na nich herbach z biskupem na tronie z XIV wieku i z głową tura z połowy XV wieku. Charakterystyczna jest jednak uchwała rady miejskiej z 1587 r., dotycząca znakowania naczyń szynkarskich. Uchwała przepisuje im głowę tura jako znak cechowy miejski, nazywa ją jednak głową wołu¹⁴.

Do sprawienia dwóch nowych pieczęci przyszło dopiero w XVII wieku. Te nowe pieczęcie noszą znowu dwa rozmaite wyobrażenia na sobie. Pierwsza, sprawiona w 1659 r., czyli przy końcu wojny szwedzkiej za Jana Kazimierza, nosi tarczę z głową tura i ma napis w otoku: + SIGILLUM • CIVITATIS • GRAUDENTINENSIS • 1659 (35 mm). Rok 1652 podawany przez autorów niemieckich jest mylny i źle odczytany. Na końcu napisu jest 1659 r. Nie znamy jednak dat dokumentów, na których ta pieczęć została wyciśnięta¹⁵.

Druga pieczęć pochodząca z XVII wieku została sporządzona przy końcu panowania Jana III Sobieskiego w 1693 r. Wyobraża ona postać biskupa, ale nie siedzącego na tronie jak dawniej, lecz stojącego jakby we wnętrzu bramy okazałego zamku z 4 basztami po bokach i 3 basztami u góry. Sam biskup ubrany jest w szaty pontyfikalne, ale na głowie ma

¹⁴ Łukaszkiewicz J. A., *op. cit.*, s. 7.

¹⁵ *Ibid.*, s. 6, nr 6; Hupp O., *op. cit.*, s. 28.

jakby koronę zamiast infuły, a w prawej ręce trzyma model kaplicy, w lewej pastorał. Między szczytami wieżyc zamkowych umieszczone są cztery roku 1693, a dokoła w otoku napis: * SIGILLUM * CIVITATIS * GRAUDENTINENSIS * MAIUS (50 mm). Pieczęć ta znalazła się na szeregu dokumentów w b. Archiwum Grudziądzkim, z których wynika, że do 1772 r., czyli do czasów pierwszego rozbioru była stale używana. Tłok jej oryginalny przechowywany był stale w ratuszu grudziądzkim i służył do pieczętowania metryk i listów rodowych, podczas gdy stempel poprzedni, z 1659 r., używano do spraw mniejszego znaczenia. Sam napis na pieczęci z 1693 r. podkreśla, że to pieczęć większa (maius), chociaż barok ówczesny nie wyraził się na niej w sposób zbyt artystyczny (nr 3)¹⁶.

Do powyższych dwóch pieczęci XVII wieku dochodzi jeszcze trzecia nieznanego dawniej gatunku, a to pieczęć sądu miejskiego, czyli ławniczego. Wyobraża ona biskupa siedzącego na bogatym tronie ze strzelistymi wieżyczkami z boku i baldachimem u góry. Biskup ma strój pontyfikalny, infułę na głowie, prawą rękę wznosi do błogosławieństwa, a w lewej trzyma pastorał. Dokoła niego w otoku napis: SIGILLUM GEHEGTES DINGES GRAUDENCZ (45 mm). Pieczęć taka znajdowała się wyciśnięta na dokumencie z 1611 r., ale aktu tego od dawna już nie można znaleźć i już w 1900 r. na brak ten uskarżał się archiwariusz miejski A. Mannstein. Wyrażenie „Gehegtes Dinges” oznaczało właśnie sąd ławniczy miejski. Pieczęć była na miejscu jeszcze w 1891 r., kiedy zrobiono jej litografię do jednodniówki jubileuszowej, ale nieco później zaginęła¹⁷.

Nową grupę pieczęci miejskich przyniósł wiek XVIII, mimo że dawniejsze były również w użyciu. Szereg nowych pieczęci należy rozdzielić jednak na dwie grupy: na sprawione w czasach polskich do r. 1772 i pruskich po 1 rozbiorze. Wyobrażenie jednak herbowe, jakie weszło na nowe 3 pieczęcie grupy pierwszej, mniej szczęśliwą przybrało formę. Pieczęcie te, należąc do mniejszych, noszą jak dawniej głowę tura z wysuniętym ozorem u dołu, ale ten ostatni jest teraz przebitý dwoma mieczami. Pomysł takiego ozora z mieczami nie wyszedł, zdaje się, od samej rady grudziądzkiej, ale jest przeoczeniem rytuownika pieczętarza, który miał widocznie polecenie trzymać się ściśle wzorów dawniejszych.

¹⁶ Mannstein A., *Zur Geschichte des Wappens der Stadt Graudenz, Der deutsche Herold* 1901, s. 172; Łukaszkiwicz J. A., *op. cit.*, s. 4, nr 7; Gumowski M., *Pieczęcie i herby miast pomorskich*, s. 84. Pieczęć z 1693 r. znana jest z dokumentów 1746, 1759, 1760 i 1761 Archiwum Toruńskiego.

¹⁷ *Festzeitung zur Feier 600-jähr. Bestehens d. St. Graudenz* 1891; Froelich X., *Geschichte des Graudenzers Kreises*, t. I, Danzig 1884, s. 149; Łukaszkiwicz J. A., *op. cit.*, s. 4, nr 5 i 6; Gumowski M., *Pieczęcie i herby miast pomorskich*, s. 85.

Z tekstu wynika, że była ona używana w przypadku np. wyciągów metrykalnych. W XXI w. wiemy, że rozróżniano civitas i oppidum. Słowo Maius nie określa rodzaju pieczęci a odnosi się do dwuczłonowej nazwy Grudziądz [Główne Miasto Grudziądz].

Przeznaczenie pieczęci zdradza, że to była pieczęć kościelna parafii. Prowadzenie ksiąg metrykalnych było w gestii parafii a nie w kancelarii miejskiej.

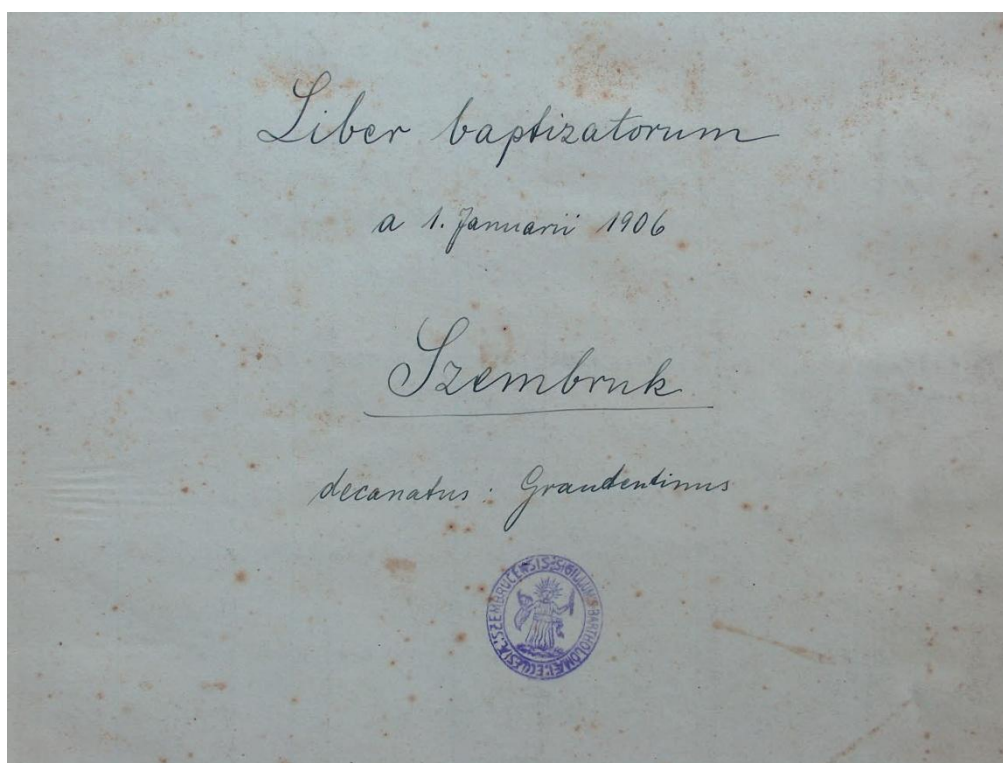
Zarządzenie Soboru Trydenckiego o prowadzeniu ksiąg parafialnych

<https://moremaiorum.pl/prawno-kanoniczny-rodowod-panstwowych-akt-stanu-cywilnego-polsce-parafii-urzedow-stanu-cywilnego/>

<https://czasopisma.kul.pl/index.php/abmk/article/download/9998/8345/26607>

<https://beskidzkciemuro.pl/news/12>

Przykład pieczęci parafialnej kościoła św. Bartłomieja w Szembruku

Z ta pieczęcią koresponduje ściśle dokument o władzy sądowniczej na terenie Grudziądza.
Dokument de 1401 o podtrzymaniu starej granicy jurysdykcji.

Ja brat Conrodt von Jungingen, wielki mistrz Zakonu Braci Hospitála St. Maria Domu Niemieckiego w Jerozolimie oznajmiamy wszystkim wiernym naszym mieszkańcom naszego miasta Grudencz, który ten list widzą lub słyszą czytany, że stawili się u nas nasi współrządzający, nasi wierni mieszkańcy z woli przyszłych wypadków, które mogą powstać i według wskazówek głównego listu, który nam przynieśli, dla miasta sądownictwo sprawować ma kościół św. Jerzego i dom chorych ***) przed miastem położone, tam gdzie stoi *gemüwerte Stock* na stałe i dla wygody ****) ta strona kościoła św. Jerzego z domem dla chorych bliżej miasta pobudowano. W trosce o swoje prawa i sądownictwo, aby nie były na przeszkodzie, kościół i dom dla chorych proszą pokornie o powtórne zadokumentowanie w tym liście na wieczne czasy, aby nie robiono żadnych przeszkód.

Po przejrzeniu ich pokornej prośby z radą i wola naszych braci współrządzających, że sądy naszego miasta mają się odbywać tam, gdzie jest murowane piętro przy kościele św. Jerzego i domu dla chorych od dawna jest położone, jak to wynika z listu głównego, który dawniej był nadany. W ten sam sposób wszystkie inne rzeczy w głównym liście przypieczętowane po wieczne czasy mają być stosowane. Dla wiecznej pamięci i utrwalenia tych rzeczy zawiesiliśmy pieczęć do tego listu, który nadany został z naszego domu w Marienburg w Roku Pańskim 1401 w dzień św. Jakuba Apostoła (25.07.1401).

Świadcami są nasi kochani czcigodni bracia: Wilhelm von Helfensteyn – wielki komtur, Wernher von Tettingen – wysoki marszałek, graf Conradt von Kyburg – najwyższy szpitalny i komtur w Elblągu, Joh. Rumpenheim – wielki szatny i komtur w Christburg, Borchart von Wobeke – *Treseler*, graf Johan von Seyne – komtur w Grudencz, pan Arnold Stapil – nasz kapelan, Mathis Bebwern i Arnold von Baden – nasz kompan, Petrus i Nikolaus – nasi pisarze i dużo innych zacnych ludzi.⁶

Sprawował ja Kościół. Tu była miejska jurydyka kościelna. Przykładem jest Warszawa.

<https://kolekcje.muzeumwarszawy.pl/en/articles/city-from-a-to-z/jurydyka-jurydyki-obszary-gruntow-wyjete-spod-administracji-najblizszego-glownego-miasta>

Okazuje się, że w 2000 roku, w artykule opublikowanym w Spotkaniach z Zabytkami prawidłowo określiłem status średniowieczny Grudziądza i Starej Warszawy, jako miast rezydencjonalnych.

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/227557/edition/226553/content>

Podobieństwo w rozplanowaniu Warszawy i Grudziądza

M. Szajerka, *Podobieństwo w rozplanowaniu Grudziądza i Starej Warszawy*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 4 (457).

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/222624/edition/221291/content>

***) Dom chorych. Bliższe określenia będą później.

****) Z powodu korzystniejszego położenia, aby mieszkańcy z przedmieścia tak daleko nie musieli chodzić.

⁶ X. Froelich, *Dzieje powiatu grudziądzkiego*, 1868 r. Tłumaczenie z niemieckiego A. Wolnikowski.

Tę pieczęć pokazała również w swoim artykule Anna Wajler, jak wspomniałem wcześniej.

Fragment artykułu A. Wajler:

Anna Wajler (Grudziądz)
Muzeum
Grudziądz

HERB GRUDZIĄDZA Z WIZERUNKIEM BISKUPA CHRYSIANA

Dzieje herbu i pieczęci miasta Grudziądza opracował prof. Marian Gumowski¹ i niniejszy komunikat w dużej mierze oparty jest na jego badaniach. Powstanie herbu Grudziądza wiąże się ściśle ze skomplikowanymi dziejami miasta w XIII w., dotyczącymi jego lokacji. Biskup Chrystian był władcą Grudziądza i najprawdopodobniej organizatorem kościoła w tej części Ziemi Chełmińskiej, którą otrzymał jako wyposażenie misji pruskiej, od księcia mazowieckiego Konrada na podstawie tzw. dokumentu łowickiego z 5 VIII 1222 r., potwierdzonego przez papieża Honoriusza III w dniu 18 IV 1223 r.² Grudziądz pozostawał w rękach biskupa do 1245 r., tj. do jego śmierci, z przerwą w latach 1233-38, kiedy to przebywał w niewoli u Sambów, jest też jednak prawdopodobne, że w 1231 r. miasto przejęli Krzyżacy³. Pieczęć była zawsze związana z istnieniem samorządu miejskiego i mogła powstać tylko wówczas, gdy dana miejscowość otrzymała prawa miejskie, a tym samym mogła prowadzić prace kancelaryjne i wystawiać dokumenty. Najstarsza znana nam pieczęć miasta Grudziądza pochodzi z 1365 r. (ewentualnie z 1291) i przedstawia siedzącego na tronie biskupa ubranego w szaty pontyfikalne, z infułą na głowie, z prawą ręką podniesioną do błogosławieństwa, w lewej trzymającego nieco ukośnie ustawiony pastorał. Tron ma po 2 spiczaste wieżyczki po bokach i po 2 gotyckie arkady u podstawy. Postać biskupa na tej pieczęci utożsamiał z biskupem Chrystianem prof. Gumowski na podstawie analizy porównawczo - sfragistycz-

¹ M. Gumowski, Herb i pieczęcie miasta Grudziądza, *Rocznik Grudziądzki*, t. 2:1962, s. 141-158; M. Gumowski, Pieczęcie i herby miast pomorskich, Toruń 1939; A. Łukaszewicz, Grudziądz królewskim miastem, *Życie Pomorza* 1927, s. 7; F. Vossberg, *Geschichte der preussischen Münzen und Siegel*, Berlin 1943, tabl. XIX i s. 17, tabl. XV, nr 25, nr 37.

² J. Bieniak, Studia nad dziejami ziemi chełmińskiej w okresie piastowskim, *Rocznik Grudziądzki*, t. 5-6:1970, s. 5,69; J. Powierski, Stosunki polsko-pruskie do 1230 r. ze szczególnym uwzględnieniem roli Pomorza Gdańskiego, *Roczniki TNT*, t. 74:1969, s. 54; K. Zielińska-Melkowska, Lokacja Grudziądza w 1291, Toruń 1991, s. 19-35.

³ M. Biskup, Rozwój przestrzenny miasta Grudziądza, *Rocznik Grudziądzki*, t. 1:1960, s. 12; J. Bieniak, op. cit., s. 72.

nej z pieczęcia portretową biskupa Chrystiana z około 1230 r.⁴ Naturalnym wydaje się fakt, że miasto tuż po uzyskaniu lokacji przyjęło pieczęć z wizerunkiem swego długoletniego patrona, choć sądzono także, że przedstawia ona św. Mikołaja, patrona kościoła parafialnego w Grudziądzu. Zwolennicy tej tezy zwracali uwagę na to, że postać biskupa z pieczęci miejskiej siedzi, a nie stoi, pastorał trzyma pionowo, a na późniejszych herbach biskup przedstawiony na pieczęci trzyma w prawej dłoni figurę kościoła i ma aureolę, co występuje w ikonografii św. Mikołaja.⁵ Są to zastrzeżenia marginalne nie podważające badań Mariana Gumowskiego, a świadczące jedynie o zawiłościach związanych z najwcześniejszą historią Grudziądza. Miasto nie przejęło przecież bezpośrednio pieczęci biskupa, a rysunek napieczętny zmieniał się w zależności od upodobań estetycznych epoki, czasem zdolności rytownika. Patrocinium św. Mikołaja noszą często najstarsze kościoły diecezji chełmińskiej, co przemawia za starą, XIII-wieczną genezą kościoła.⁶

Przeglądając wszystkie znane pieczęcie z postacią biskupa zauważymy zmiany w jego rysunku. Druga pieczęć miejska z XIV w. S•CIVITATIS•GRUDENICZ (48 mm) posiada podobny wizerunek biskupa, z tym, że pastorał trzyma pionowo. Na pieczęci sekretnej z 1 poł. XV w. SECRETUM CIVITATIS GRAUDENC /40 mm/ widnieje biskup siedzący na tronie ozdobionym szeregiem spiczastych wieżyczek po bokach i baldachimem u góry.⁷ Najbardziej chyba znana pieczęć z 1693 SIGILLUM CIVITATIS GRAUDENTINENSIS MAIUS /50 mm/ ma już bardzo bogaty rysunek. Przedstawia postać biskupa ujętą 3/4, stojącego we wnęce bramy okazałego zamku z 4 basztami po bokach (po dwie z każdej strony) i trzema basztami u góry. Wszystkie baszty zakończone są chorągiewkami, z których dwie skrajne skierowane są do środka, a pozostałe na zewnątrz, ku otokowi. Biskup ubrany w szaty pontyfikalne, w infule na głowie, w lewej ręce trzyma pastorał, a w prawej - model kościoła.⁸ W tym miejscu należy wspomnieć o jeszcze jednej pieczęci - w połowie XV w. obok pieczęci z biskupem pojawiła się pieczęć z wyobrażeniem głowy tura z wyciągniętym ozorem i pięcioma gwiazdkami między rogami z gotyckim napisem: S-IGNET-G-R-AUDEN-CZ (27 m)⁹. Pieczęć ta, która dotychczas funkcjonowała jako ziemська i krzyżacka, stała się ubocznym herbem miejskim, stosowanym na pieczęciach mniejszych, sekretnych i sygnetowych. Pieczęć ta wprowadziła nieco zamieszania do heraldyki Grudziądza, a

⁴ M. Gumowski, Herb, s. 145-146.

⁵ M. Gumowski, Herb, s. 147; J. Frycz, Układ urbanistyczny i architektura Grudziądza, Rocznik Grudziądzki, t. 1:1960, s. 34.

⁶ Diecezja toruńska. Historia i teraźniejszość, t. 8: Dekanat Grudziądzki, praca zbiorowa pod red. St. Kardasza, Toruń 1997, s. 40.

⁷ M. Gumowski, Herb, s. 148.

⁸ Ibidem, s. 150.

⁹ Ibidem, s. 148-149.

szczególnie popularna była w wieku XVIII. Z XVII w. pochodzi pieczęć sądu ławniczego, miejskiego: SIGILLUM GEHEGTES DINGES GARUDENCZ (45 mm)¹⁰ z wyobrażeniem siedzącego na bardzo bogatym tronie biskupa. Około 1781 r. miasto sprawiło sobie pieczęć, na której umieszczono głowę tura z językiem przebitym mieczami oraz, po raz pierwszy, napis w języku niemieckim i tytuł „królewsko zachodnio-pomorskiego miasta”: SIEGEL DER KÖNIGL • WESTPR • STADT GARUDENZ¹¹. Napisy niemieckie miały odtąd wszystkie pieczęcie miejskie do 1920 r. z jedynym wyjątkiem. Na tzw. listach dobrego urodzenia znalazłam pieczęć nie odnotowaną przez Mariana Gumowskiego z datą 1809 i łacińskim napisem: SIGILLUM CIVITATIS GRAUDENTINENSIS MAIUS (33 m)¹². Na pieczęci tej przedstawiona jest postać biskupa do kolan, stojącego w bramie okazałego zamku z 9 wieżami zwieńczonymi chorągiewkami, w infule, z modelem kościoła w prawej i pastorałem w lewej dłoni. W murze zamku, pod postacią biskupa, znalazła się głowa tura z językiem przebitym mieczami. Jest to jedyna pieczęć Grudziądza, na której zaznaczono właściwe miejsce w hierarchii ważności używanych wizerunków napieczętnych. W XIX w. powstało kilka pieczęci z wyobrażeniem biskupa, lecz ich rysunki były bardzo różne, wręcz dowolne. Na dwóch pieczęciach z 1810 r.: DER MAGISTRAT ZU GRAUDENZ (30 i 28 mm) powstałych w związku z reformami pruskimi dotyczącym ustroju miast widnieje postać biskupa, lecz różnią się one w szczegółach. Na jednej umieszczono postać biskupa z pastorałem w lewej i kielichem! w prawej ręce, pod nim łuk z bramami (30 m), na drugiej postać biskupa jest wprawdzie taka sama, lecz pod biskupem umieszczono mur bez drzwi, a baszty bez okien (28 mm). Na pieczęci z 1844 r. widnieje biskup stojący między wieżami i trzymający krzyż i pastorał (30 mm), z 1856 r. - wizerunek biskupa jest podobny, lecz umieszczony wśród strzelistej architektury, a na pieczęci z 1876 r. (27 mm) umieszczono niemal identyczne wyobrażenie biskupa między wieżyczkami. Podobnych pieczęci z biskupem używały nadto: zarząd policyjny, kasa ubogich i rzemieślnicza komisja egzaminacyjna¹³. W końcu XIX w. wobec ogromnej różnorodności rysunku herbu na pieczęciach, zarówno tych z biskupem jak i z głową tura, postanowiono herb miasta ujednolicić. Na posiedzeniu Rady Miejskiej w dniu 27 lipca 1898 r. podjęto uchwałę o zaprzestaniu używania herbu z biskupem i przyjęto jako jedyny herb miasta głowę tura nakrytą koroną murowaną o 5 strzelistych basztach¹⁴. W ten sposób

¹⁰ Ibidem, s. 150.

¹¹ Ibidem, s. 152.

¹² Muzeum w Grudziądzu, sygn. MG/AR/4/ nr 13, 27, 31, 32, 34, 35/: Listy dobrego urodzenia (Cech krawców) dla: August Klavon, 9.I.1911; Wilhelm Reichert, 14 VII 1810; Ignatiusz Myniszewski, 21 I 1810; Franz Pawłowski, 14 VII 1810; Peter Radatz, 22 I 1810; Johan Aniszewski, 13 XI 18...

¹³ M. Gumowski, Herb, s. 152-154.

¹⁴ Ibidem s. 154.

- A. Wajler, za M. Gumowskim podał informację, że w Urząd Heraldyczny przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Berlinie w 1899 r. uznał, że herb z turem nigdy nie był herbem Grudziądza.

Udokumentowane w sfragistyce i dokumencie kancelaryjnym Konrada V. Jungingena informacje wskazują jednoznacznie, że nie było lokacji krzyżackiej Grudziądza.

Miasto ma ciągłość miejską, jako jurydyka kościelna od 1222 r. Wspomniane wielokrotnie informacje o dokumencie miejskim z 1240, 1291 [faktycznie 1290] i późniejsze są tylko potwierdzeniami istniejącej miejskiej jurydyki kościelnej.

Konsekwencje odczytania informacji z pieczęci z 1693 r. dla Nas współczesnych są takie, żeby zaniechać eksponowania co roku fikcyjnego aktu lokacji, ponieważ takiego jednorazowego wydarzenia nie było. Eksponować powinno się datę tylko 5 sierpnia 1222 r. , jako metrykę urodzin Grudziądza.

Zrezygnowano z fikcyjnej wzmianki o Grudziądzu w 1065 roku, w falsyfikacie mogileńskim to i można zrezygnować z fikcyjnej lokacji Grudziądza przez Krzyżaków, rzekomo 18 czerwca 1291 roku.

Istnienie jurydyki wyjaśnia, dlaczego dokumenty z 1240 r. i odpis nieurzędowy z zwyczajowo 1291 r. , kopia z XV w. są w języku niemieckim a nie prawidłowo po łacinie. Były to zapewne drugorzędnie tłumaczenia z oryginałów.

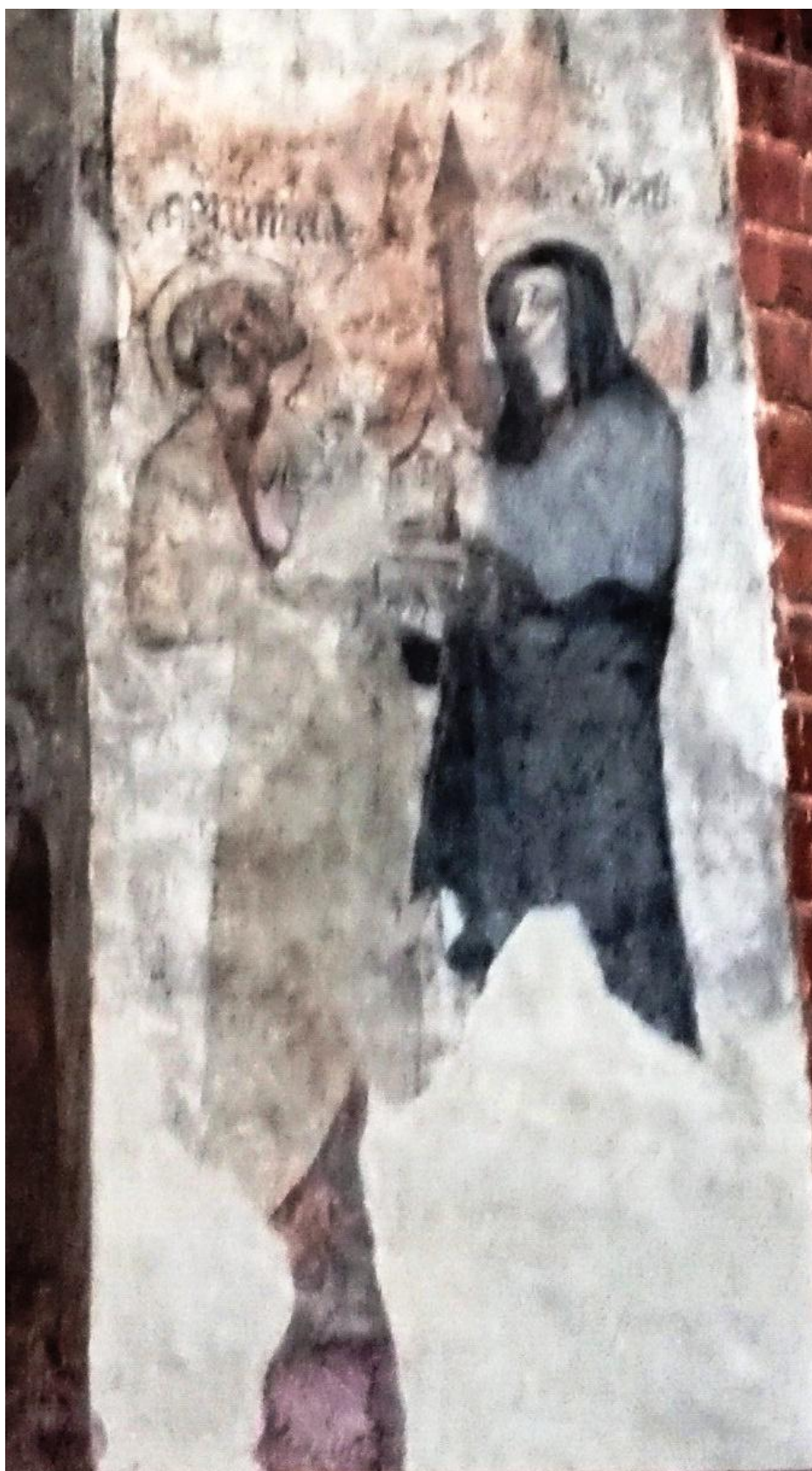
Tu odniosę się do opinii A. Wajler o zamieszaniu z herbami po wprowadzeniu wizerunku tura w XV w. W okresie staropolskim każdy znał swoje miejsce. Chaos wprowadził pionier badań X. Froelich w 1868r., który na poziomie ówczesnej wiedzy ogólnej nie był w stanie zapanować nad źródłami, które podał.

Przede wszystkim powinno się obligatoryjnie przyjąć podział na civitas i oppidum.

Kończąc, można jeszcze odnieść się do rzekomej korony, czy to nie jest oznaka świętości, jak u św. Bartłomieja w Szembruku.

Zawierzenie kościoła św. mnichowi

Filar fundacyjny w kościele św. Mikołaja w Grudziądzu. Na fresku św. Jadwiga Śląska oraz święty mnich, zapewne św. Chrystian.

Dyskusję o herbie z biskupem definitywnie ucinają pieczęcie lakowe z kolekcji ś.p. Zbigniewa Zawadzkiego, obecnie w zbiorach grudziądzkiego Muzeum.

Karta ogólna z podpisami Z. Zawadzkiego na otokach pieczęci.

Herb z biskupem

Herb z turem

Pieczęcie pochodzą z przełomu XVII/XVIII.

Zdjęcia wykonałem osobiście, gdy Z. Zawadzki przyniósł je na spotkanie Koła Miłośników Dziejów Grudziądza.